

Kerstavond en de Kerstdagen

*Een ster is hoog gerezen,
in duistere winternacht,
een sterre die de zwerv'ling,
vertroostend tegenlacht,
'k dool reeds zolang in 't duister,
o zwerv'ling blik omhoog,
en 't licht der levenshope,
blinkt blij in 't wenend oog.*

Wat vonden wij vroeger dat altijd mooi die adventstijd, met die korte dagen en lange avonden. Dan deden we allerlei spelletjes rondom de ronde op de klaptafel, zoals dreestikken, zwarte peter, of ik zie wat jij niet ziet, of raadsels opgeven.

Grootvader of Vader vertelde wel eens een verhaaltje, zoals van de Meneer en Mevrouw die uitgingen, en toen de meid voor haar vrijer in de keuken pannekoeken ging bakken. Maar onverwachts komen Meneer en Mevrouw thuis. De meid zich geen raad wetend, had de pan met de pannekoek ondersteboven op de w.c. gezet. Maar tot overmaat van ramp moest Mevrouw direct naar de w.c.. Ze gaat op de gloeiend hete pan zitten, en onder hevige pijn springt ze weg. De dokter moest komen, en na onderzoek zegt die: "Maar dit is al van 1871 (onder de pan stond het jaartal 1781)." "Neen", zegt Mevrouw, "het is op heden gebeurd."

En dan dit van vroeger. Toen iedereen nog vrij jenever mocht verkopen (vóór de drankwet van 1881) stond er er een keer een kraampje met jenever op het ijs. Er brak een kan met jenever en alle drank stroomde over het ijs. Toen allen vertrokken waren, kwam er een koppel wilde ganzen, Die slurpten die jenever op, en werden allemaal dronken. 's Morgens ziet een boer die ganzen. Hij bindt ze allemaal aan een lang touw, doet dat touw om zijn lichaam, en wil ze meenemen naar huis, verheugd over zo'n buitenkansje.

Maar o wee, ondertussen zijn de ganzen weer nuchter geworden, en gaan eensklaps de lucht in. Ze trekken de boer met zich mee. Ze hadden hem nooit weer gezien.

Al was het maar een verhaaltje, wat leven wij mee alsof wij het zo zien gebeuren.

Vader vertelde ook vaak, naar later bleek, een eigen verzonnen verhaal, maar dat wij eerst nog grif geloofden. Toen hij nog naar school ging, of op weg met zijn kameraden, liep hij wel eens over de Zuurberg (dicht bij de Beuseberg). Op een keer zagen ze daar wolven. Ze vertelden dat aan de Meester. Daarna moesten ze mee met de Burgemeester en de veldwachter, Van Hulzen, elk met een geweer, om aan te wijzen waar de wolven zich ophielden. Ze hadden er een paar geschoten. Wat griezelden we elke keer als we dat verhaal hoorden. Moeder zei dan wel eens: "Zie dreumt er vannacht nog van." Maar het was voor ons altijd weer nieuw.

Zo kon men aan alles merken dat het gauw Kerstmis was. We hadden dan tot Drie Koningen vakantie van school. We moesten ook wel eens meehelpen, om de boel glad te maken (op te ruimen) of mee naar het land om van de laatste knollen te trekken, en men zei altijd:

Als het kindje is geboren,

hebben de knollen de smaak verloren.

Of we moesten eens naar de winkel een bosschop (boodschap) doen. Als we pas geslacht hadden, moesten we wel eens naar een van de naaste familie's, een worst brengen. Dit was vroeger de gewoonte, als men had geslacht, en de worst was klaar, dan kreeg de naaste familie er ook een. Voor de Kerstdagen moest alles op de keuken er kei (schoon) uitzien, de vloer helder geschrobd, het hoal (haalketting) waaraan de ketel boven het vuur hing, de koperen ketel boven het vuur geschuurd, en de vuurplaat gepoetst. Een schoon schoorsteenkleedje om de bozem gedaan, en netjes gekroest, de tang, de vuurlepel geschuurd, en moest alles aan de kant zijn.

Grootvader zorgde altijd voor een kerststobbe, die in zijn geheel op het vuur werd gelegd.

Deze gewoonte, die men in mijn kinderjaren nog had, moet nog stammen uit de grijze voortijd van de middeleeuwen, en men de as van die stobbe over de akkers strooiden om de vruchtbaarheid te bevorderen. Met het verdwijnen van het haardvuur is ook dit mooie oude gebruik verdwenen.

Kerstavond moest het werk vroeg aan kant zijn, want Kerstavond werd als bijzonder Heilig beschouwd, en dan werd alleen het hoogstnodige gedaan.

Voor Kerstavond bakte Moeder altijd pannenkoek met worst, krenten, of appels, naar ieders smaak. Grootvader vroeg steevast elk jaar, of de hekken voor het land weg waren, want Kerstavond ging Derk met de beer langs de huizen, om alle hekken die niet waren opgeborgen stuk te slaan.

Deze overlevering, zo heb ik wel eens gelezen, is nog van heidense oorsprong. Het was de oud Germaanse God Fraho, die in de tijd der zonnewende (kortste dagen) over de velden reed op een everzwijn met gouden borstels, welke licht uitstraalden in den duisteren nacht. Hij zegende de akkers met vruchtbaarheid. Zo moet Derk met de beer een platte benaming geworden zijn voor deze persoon uit de grijze oudheid.

Wij kinderen zongen op Kerstavond altijd Kerstversjes, waar de groten ook aan meededen.

Elk jaar weer werd verteld dat op deze Heilige avond 's nachts om twaalf uur alle water in wijn veranderde, en dat dan de dieren met elkaar praten.

Kerstavond noemden we vroeger altijd teufeltjesoavond, omdat men dan altijd wat bijzonders op tafel kreeg en dan volgden altijd verhalen hierover, welke ik niet heb onthouden, wel heb ik nog onthouden van een bekende boer, die op Kerstavond alle vee een snee roggebrood gaf.

Ook werd elk jaar weer gezegd, dat onze Katholieke burenen na twaalf uur naar de kerk gingen, Kindje wiegen, onder alle weersomstandigheden. Wij gingen ook meestal niet zo vroeg naar bed met de blijde verwachting: morgen Kerstfeest.

Op eerste Kerstdag was Vader jarig, en hij zei altijd: "Ik ben een kerstkindje." Op verjaardagen deed men vroeger niet zoveel uit, zelfs de kinderen van Grootvader en Grootmoeder kwamen niet altijd op hun verjaardagen (Grootvader 30 Juni, Grootmoeder 6 December, Moeder 7 October). Hoe geheel anders dan nu.

Wie even kan gaat op eerste Kerstdag naar de kerk, en de anderen op tweede Kerstdag, en men zei altijd: "Op eerste Kerstdag gaan alle schepers, naar de kerk." Geen boer zou het vroeger aandurven, om de schepers op eerste Kerstdag geen vrij voor de kerk te geven. Verder is het op eerste Kerstdag rustig en vredig, en ging men ook niet uit op visite. De jongens gingen vroeger op eerste Kerstdag ook niet naar de meid, wat men in mijn jonge jaren toch altijd om de veertien dagen deed. Elke zondag, dat deden ze pas in de jaren omstreeks 1930, dat keurden ouderen vaak nog wel af.

Wel kwamen ze in die tijd wel eens met elkaar in aanraking op het Kerstfeest van de zondagschool, waar veel jongelui naar togingen, dan was er vaak van de Kerstsfeer niet veel te bespeuren.

Kregen wij andere dagen gewoonlijk roggebrood te eten, met de Kerstdagen kregen we altijd wat bijzonders, en ook stoete. Ze lieten een krentewegge bakken. Men zei wel eens: "Met Kerstmis bakt alleman, met Poasen wie kan, en met Pinksteren wie mel hef."